

CICERONO IŠKALBOS DIDYBĖ

Marko Tulijaus Cicerono (106–43 m. pr. Kr.) vardas visada tariamas pagarbiai. Vadovėliai, knygos, enciklopedijos, žinynai jį pristato kaip garsų Romos politiką, retorikos teoretiką, filosofą, talentingą oratorių.

Tačiau paprastam mūsų laikų skaitytojui, susidūrusiam su Cicerono kalbomis, kartais esti labai nelengva suvokti šio didžiojo romėno iškalbos grožį, jo indėlį į pasaulio literatūros lobynus. Išgirtasis Ciceronas dažnai nuvilia. Mat garsusis kalbėtojas nėra pasakęs nė vienos kalbos nepaprasto garso pasaulio miestui (pvz., Romai, Atėnams ar Aleksandrijai) ar kokiam menkam augalėliui ar gyvūnėliui, tarkim, musei pašlovinti. Tokių kalbų Antikos žmonės girdėjo, bet jos buvo pasakytos kitais laikais ir kitų oratorių, daugiausia graikų. Jos yra bendresnio pobūdžio ir suprantamesnės skaitytojams. O Cicerono kalbose vyrauja politikos ir teismų temos. Oratorius kalbėjo senato posėdžiuose, sakė kalbas Forume susirinkusiems piliečiams, gynė ir kaltino savo tautiečius teisme. Vadinasi, visos jo kalbos susijusios su konkrečiais Romos valstybės įvykiais arba teismo bylos detalėmis. Beje, daugelio teismo kalbų potekstė irgi atspindi tam tikrus politinius procesus bei reiškinius. Todėl kai kuriuos skaitytojus trikdo, glumina, erzina minimi nežinomų asmenų ar vietovių vardai, įvairios negirdėtų įvykių užuominos, būtinybė gilintis į audringo tuometinio politinio gyvenimo ar teismo bylos peripetijas, ir jie nepatenkinti numeta Ciceroną į šoną.

Kita skaitytojų grupė mano, kad smulkesnius dalykus galima ramiai praleisti pro ausis, akis ir širdį. Jų nuomone, pavyzdžiui, visiškai neverta jaudintis nieko nežinant apie graikiškai rašiusį poetą Archiją, kurio teisę turėti Romos pilietybę įrodinėjo Ciceronas kalboje *Už poetą Archiją*. Archijo kūrybos liko nedaug ir neaišku, ar jis iš tiesų buvo toks talentingas, kaip Ciceronas jį pavaizdavo. Tokiems skaitytojams atrodo, jog svarbiau yra tai, kad Ciceronas gina ne tik konkretaus poeto teisę būti Romos piliečiu. Jis gina visų kūrėjų teisę kurti, gina pačios literatūros buvimą. Tokie skaitytojai įsimena Cicerono žodžius, kad literatūros skaitymas ir knygos „teikia peno jaunystėje, guodžia senatvėje, laimėje žmogų puošia, nelaimėje teikia prieglobstį ir paguodą, džiugina namie, neapsunkina svetur, budi kartu su mumis per naktis, kartu keliauja, kartu gyvena kaime“ (Cic. *Pro Arch.* VII, 16)¹. Šie skaitytojai apskritai elgiasi teisingai. Tarp nieko didesnei Naujųjų laikų žmonių daliai nebesakančių vardų bei tų laikų realijų jie ieško amžinuosius dalykus skelbiančių Cicerono išminties aukso kruopelių. Tačiau dažniausiai jie pražiopso vieną svarbų dalyką. Žiūrėdami tik į tai, kas pasakyta, ir visai nekreipdami dėmesio į tai, kaip pasakyta, jie atsisako didelio malonumo pasigėrėti Cicerono menu.

Pavyzdžiui, daugelis dažniausiai yra linkę spjauti į tokį Cicerono sakinį:

Nesutaikome karą su keturiais konsulais pradėjo vienas, iš visą galvažudžių šlykščiausiasis; jis taip pat kariauja su senatu ir romėnų tauta; visiems (nors pats, prislėgtas nelaimių, klumpa) skelbia pražūtį, sunaikinimo, kančias ir kankinimus; žvėrišką ir klaidų Dolabelos nusikaltimą, kuriam jokia barbarų tauta negalėtų pritarti, jis liudija buvus įvykdytą jam pačiam patarus; o ką šiame mieste būtų pridaręs, jei pats Jupiteris jo nebūtų atstūmęs nuo šios šventyklos, nuo šių sienų, aiškiai parodė Parmos nelaimė: doriausius ir garbingiausius žmones, glaudžiausiais ryšiais susijusius su iškiliausiais šio luomo bei oriausiais romėnų tautos piliečiais, žiauriausiais būdais išžudė Lucijus Antonijus, tasai begėdis ir išgama, paženklintas visų neapykanta, dievų taip pat, jei tik dievai nekenčia tų, kurie to verti. (Cic. *Phil.* XIV, 3,8)

¹ Šią ir kitas citatas vertė Audronė Kučinskienė (Ciceronas, *Kalbos*, Vilnius: Pradai, 1997).

Ilgą žodžių virtinę įveikęs žmogus galvoja: „Kas man darbo tas Dolabela, Parmos nelaimė ar kažkoks išgama Lucijus Antonijus! Nieko įdomaus šiame tekste nėra.“ Šis teiginys nėra absoliučiai teisingas. Ir nesigilinant į Cicerono minimas istorines realijas verta atkreipti dėmesį į tai, kad autoriaus mintis čia išreikšta periodu, verta pabandyti tą periodą pajusti bei suvokti.

Periodas yra sakinių sistema (gr. περίοδος – „apėjimas,ėjimas ratu“), pasižyminti minties atskleidimo pilnatve ir intonacijos išbaigtumu. Periodą sudaro dvi svarbiausios dalys: προτασις (gr. „teiginys“) ir απόδοσις (gr. „grįžimas“). Melodija pabrėžia kylantį protasį ir besileidžiantį apodosį, pauzės dalija kiekvieną dalį į mažesnius prasminius vienetus – kolus (gr. κώλον – „kūno dalis, sąnarys“, atitinka lot. *membrum*). Dabar nebežinoma, kaip ir kodėl atsirado periodai. Spėliojama, kad periodinė kalbėsena gal atspindėjo senovės žmonėms būdingą muzikinio elemento poreikį, o gal periodų stilius atsirado ne dėl garsinių efektų, bet dėl intelektualios asmenybės poreikio išreikšti sudėtingus minties niuansus, veržlią analizės jėgą ir kūrybinius sintezės sugebėjimus. Gal šios abi priežastys veikė kartu. Cicerono teigimu, periodus sugalvojo ir išstobulino graikas Isokratas (V–IV a. pr. Kr.). „Pasakojama, jog pastebėjęs, kad oratorių klausomasi niūriai, o poetų – smagiai, jis pradėjo vadovautis ritmu. Juo naudojamės tiek dėl malonumo, tiek dėl to, kad įvairovė užbėgtų už akių vienodumui“ (Cic. *Or.* 174)². Ritminga kalbėsena, Antikos žmonių supratimu, buvo periodizuota kalbėsena. Tačiau Ciceronas aiškino patį periodo buvimą dar neužtikrinant ritmingumo: periodo ritmą sąlygojans trumpesnių ir ilgesnių jo dalių žaismas (Cic. *De or.* III, 186).

Isokratas rašė vien periodais. Tačiau tokia kalbėsena irgi galų gale įgrista. Todėl vėlesni kalbėtojai, taip pat ir Ciceronas, periodus įterpdavo į vadinamąją nepertraukiamąją kalbėsena (*oratio perpetua*), kurią sudaro viena po kitos išrikiuotos žodžių sekos. Turinio požiūriu viena seka išplaukia iš kitos, viena mintis veja kitą. Minties šakojimosi čia nėra, tiesia linija einama vis tolyn, nėra jokio intonacijos kilimo ar slūginio, jokių minties pabaigos užuominų ar ženklų (Arist. *Rhet.* III, 9, 3). Ir semantiniu, ir sintaksiniu požiūriu nepertraukiamoji kalbėsena (*oratio perpetua*) yra linijos formos. Antikoje manyta tokią kalbėsena esant tinkamą įvairiems prozos veikalams, ja naudotasi tada, kai nenorėta rašyti periodais. Tačiau Ciceronas, Livijus ir kai kurie kiti autoriai periodus įterpdavo į nepertraukiamos kalbėsenos tekstą. Periodas laikomas rato formos dariniu. Visų jo elementų prasminiai ryšiai ne rikiuojasi į linijinę seką, kaip nepertraukiamoje kalbėsenoje, o integruojami į semantinį rato visetą. Svarbiausiais laikomi du periodo momentai: kulminacija (protasio pabaigoje ir intonacijos, ir minties įtampa pasiekia aukščiausią tašką) ir pabaiga (klauzulė). Periodas dažniausiai esti simetriška struktūra, ir kulminacijos sakinyss ar frazė stovi pačiame viduryje. Jis tartum akumuliuoja protasio semantinę energiją, o paskui leidžia jai pamažu nutekėti į apodosį, kuris baigiasi klauzule (lot. *clausula* – pabaigėlė). Antikos oratoriai ir rašytojai klauzulei skyrė daug dėmesio, stengdamiesi sudėti į ją ilgesnius žodžius. Kupina ilgų skiemenų klausulė buvo ištariama lėtai. Nors periodo mintis išsišakoja į daugybę kolų jo pabaiga yra ir laukiama, ir numatoma (Arist. *Rhet.* III, 9, 3)

Aukščiau cituotas Cicerono periodas ne tik išreiškia pasipiktinimą, pasibaisėjimą tuo, kad esama romėnų, keliančių ginklus prieš savo tautą, bet ir parodo tokio poelgio pavojų. Šis periodas yra simetriškas, jis turi maždaug po septynis kolus protasyje ir apodosyje. Protasyje vyrauja antitezė: keturi valstybės vyrai konsulai, svarbiausi demokratinės Romos pareigūnai, supriešinami su vienu galvažudžiu, kuris yra ir senato bei visos tautos priešas (plg. įprastinę, sakralinę romėnų formulę *Senatus populusque Romanus* – „Senatas ir romėnų tauta“, parodančią ir svarbiausius valstybės elementus, ir jų amžiną sanderbę). Toliau randame antitezę: jis, romėnas, elgiasi blogiau už barbarą. Pavojų, kuriuo jis grasina, išreiškia amplifikuota frazė „pražūtis, sunaikinimas, kančios ir kankinimai“. Trečiasis kolas turi įterpinį (perentezę) „nors pats, prislėgtas nelaimių, klumpa“, sudarantį atskirą kolą. Emocinė periodo dominantė – pasipiktinimas ir pasibaisėjimas protasyje vis auga. Tas augimas pasiekia kulminaciją žodžiuose „o ką šiame mieste būtų pridaręs“. Apodosyje šios emocijos pamažu slūgsta, persilieja į racialesnius samprotavimus apie tautos priešo padarytas piktadarystes kitoje vietoje, nors aukščiausio laipsnio būdvardžiai dar neleidžia įtampai nukristi staiga. Periodas baigiasi

² Vertė Dalia Dilytė.

ramiai ir lėtai ištariama klauzule (lot. *di oderunt quos oportet, deorum*).

Taigi, verta skaityti Ciceroną ir šitaip: patyrinėjant kai kuriuos periodus, atkreipiant dėmesį į retorines figūras. Peržvelkime garsiausią, dažniausiai cituojamą ir daugelio gerai žinomą pirmosios kalbos prieš Katiliną pradžią. Daugybė kitų Cicerono kalbų veikėjų liko tik jo knygų puslapiuose ir specialistų galvose, bet Katilinos vardą visiems bent truputėlį šviesesniems žmonėms reikėtų būti girdėjus. Mat dramą *Katilina* yra sukūręs H. Ibsenas (H. Ibsen), apie jį rašė P. Merimė, Volteras (Voltaire), šio prasiūžavusio aristokrato vardas nuolatos šmėsčioja ir kituose pasaulio literatūros puslapiuose. Lucijus Sergijus Katilina 63 m. pr. Kr. rengė valstybės perversmą. Tuo metu ėjęs konsulo pareigas Ciceronas sąmokslą demaskavo ir pasakė keturias, Katilinarijomis vadinamas, su šiuo įvykiu susijusias kalbas: dvi senato posėdžiuose ir dvi tautai – Romos forume susirinkusiems žmonėms. Štai tas įspūdingasis pirmosios Cicerono kalbos prieš Katiliną pirmasis skyrius:

Iki kolei dar, Katilina, piknaudžiausi mūsų kantrybe?³ Ar ilgai siautėsi, iš mūsų tyčiodamasis? Kada liausiesi puikuotis nežabotu savo įžulumu? Ar tavęs nepaveikė nei naktinė Palatino kalno apsauga, nei mieste vaikštinėjantys sargybiniai, nei žmonių baimė, nei visų dorųjų telkimas, nei puikiai įtvirtinta šio senato posėdžio vieta, nei čia susirinkusiųjų veidai ir akys? Nejaugi nejauti, kad tavo sumanymai – kaip ant delno, nejaugi nematai, jog tavo sąmokslas surakintas visų šių vyrų žinojimo? Ką veikei praėjusią, ką užpraeitą naktį, kur buvai, ką buvai susikvietęs, ką nutarei – manai, kas nors iš mūsų nenučiuokia? O laikai, o papročiai! Senatas tai suvokia, konsulas mato, bet šis – tebėra gyvas! Gyvas? Jis net į senatą ateina, dalyvauja tariantis dėl valstybės reikalų, žvilgsniu pažymi ir pasmerkia pražūčiai kiekvieną iš mūsų. O mes, narsūs vyrai, sau atrodome pakankamai besidarbuoją valstybės labui, tik bėgdami nuo jo įniršio ir iečių. Į mirtį tave, Katilina, jau anksčiau reikėjo vesti konsulo įsakymu, prieš tave nukreipti pragaištį, kurią mums seniai esi sumanęs. Nepaprastai didingas vyras Publijus Scipionas, vyriausias žynys, kaip privatus asmuo užmušė tik vos paklibinusį valstybės santvarką Tiberijų Grakchą, o mes, konsulai, pakėsime Katiliną, trokštantį nusiaubti pasaulį žudynėmis ir gaisrais? Jau nekalbu apie tuos pernelyg nutolusius įvykius, kai Gajus Servilijus Ahala savo rankomis nužudė perversmą rengiantį Spurijų Melijų. Būta, būta kitados šioje valstybėje šaunumo, kai narsūs vyrai pavojingus piliečius tramdė sunkesnėmis bausmėmis negu aršiausius priešus. Turime ryžtingą ir rimtą senato nutarimą dėl tavęs, Katilina, valstybei netrūksta šio luomo žmonių sumanumo bei įtakos; mūsų, mūsų, atvirai sakau, konsulų trūksta. (Cic. *In Cat. I, I*)⁴

Bet kokios kalbos pradžia pagal antikinės retorikos reikalavus turėjo būti rami, bet apgalvota ir išdailinta. Ramus tonas turėjo kelti klausytojų pasitikėjimą kalbėtoju, o puiki forma – teikti malonumo ir tuo juos patraukti. Tačiau Ciceronas negalėjo taip pradėti pirmosios Katilinarijos. Sužinojęs sąmokslininkus renkantis, tariantis, telkiant kariuomenę Etrurijoje, jis, kaip konsulas, sukviėtė skubų senato posėdį. Į jį atėjo ir Katilina, tarytum įžūliai tyčiodamasis iš konsulo pastangų. Ciceronas patetiškai prabilo retorinių klausimų lavina užgriūdamas sąmokslą vadeivą. Trys pirmieji klausimai („Iki kolei dar, Katilina, piknaudžiausi mūsų kantrybe? Ar ilgai siautėsi, iš mūsų tyčiodamasis? Kada liausiesi puikuotis nežabotu savo įžulumu?“) neatrodo vienodi ar monotoniški, nes laisva lotynų kalbos sakinio tvarka leidžia Ciceronui baigti sakinius tai daiktavardžio, tai veiksmažodžio formomis. Ketvirtajame sakinyje („Ar tavęs nepaveikė nei naktinė Palatino kalno apsauga, nei mieste vaikštinėjantys sargybiniai, nei žmonių baimė, nei visų dorųjų telkimas, nei puikiai įtvirtinta šio senato posėdžio vieta, nei čia susirinkusiųjų veidai ir akys?“) anafora („nei“) susijusi su gradacijos (laispsniavimo) figūra. Oratorius pradeda nuo tolimesnių dalykų: Palatino kalno apsaugos, miesto panaktinių, paskui eina prie išsigandusių žmonių, dorųjų būriavimosi vaizdų ir baigia jau Jupiterio Sustabdytojo šventykloje susirinkusių, smerkiančiais žvilgsniais žiūrinčių į Katiliną senatorių paveikslu. Svarbu yra ir tai, kad Ciceronas pabrėžia pasirinktą posėdžiui vietą⁵. Romėnai buvo įsitikinę, jog Jupiterio Sustabdytojo šventyklą Palatino kalno pašlaitėje pirmasis jų karalius Romulus pastatė ten, kur jo paprašytas Jupiteris sustabdė nuo puolančių priešų bėgančią slėptis už Palatino sienos vartų

³ Lotyniškas šio sakinio variantas yra tapęs sentencija: *Quousque tandem, Catilina, abuteris patientia nostra?* Itin dažnai kaip sentencija skamba sakinio pradžia *Quousque tandem?*

⁴ Vertė Dalia Dilytė.

⁵ Galima atkreipti dėmesį į tai, kad Ciceronas teikė simbolinei posėdžio vietai prasmę. Kitą senato posėdį, kuriame garsusis oratorius iškėlė visų luomų santarvės (*concordia ordinam omnium*) sąmokslą akivaizdoje šūkį, jis sušaukė Santarvės šventykloje. Ten nuskambėjo ketvirtoji Katilinarija.

romėnų kariuomenę (Liv. I, 12). Ciceronas pasirinko šią šventyklą, be abejo, neatsitiktinai: jis norėjo romėnams parodyti, kad dabar, prabėgus daugeliui amžių, čia gali būti sustabdytas kitas puolimas prieš romėnus – Katilinos surengtas sąmokslas. Pavadinamas šią vietą puikiai įtvirtinta, jis turi galvoje ne tik stiprias šventyklos duris ar sienas, ne tik jos sargybinius, bet ir nepaprastai didelę paties Jupiterio teikiamą apsaugą. Po šios gradacijos figūros Ciceronas pasako dar kelis klausimus („Nejaugi nejauti, kad tavo sumanymai – kaip ant delno, nejaugi nematai, jog tavo sąmokslas surakintas visų šių vyrų žinojimo? Ką veikei praėjusią, ką užpraeitą naktį, kur buvai, ką buvai susikvietęs, ką nutarei – manai, kas nors iš mūsų nenučiuokia?“). Matome, kad iš pradžių eina du paraleliai sudėti klausimai „nejaugi nejauti...“, „nejaugi nematai...“ ir jiems atsiliepiantys šalutiniai sakiniai, o antrajame sakinyje padaryta inversija: pagrindinis sakinyje („manai, kas nors iš mūsų nenučiuokia?“) nukeltas į galą. Jis pasirodo truputį netikėtai, mat klausytojas (skaitytojas) iš pradžių gali galvoti, jog šalutiniai sakiniai „Ką veikei praėjusią, ką užpraeitą naktį, kur buvai, ką buvai susikvietęs, ką nutarei“ irgi, kaip ir kalbos pradžioje, pradeda savarankiškų klausiamųjų sakinių seką. Staiga po jų atsiradęs pagrindinis sakinyje daro didelį įspūdį: tvirtai užtikrina teiginį, jog sąmokslas nebėra jokia paslaptis, apie jį žino visi senatoriai. Šis sakinyje dar irgi persmelktas klausimo prasmės. Paskui klausiamųjų sakinių laviną tarytum uola sustabdo sentencija⁶ tapęs oratoriaus šūksnis „O laikai, o papročiai!“. Be abejo, Ciceronas rėkte išrėkė šiuos žodžius įspūdingai gestikuliuodamas (kalbos pasakymo būdas, mimikos, gestų, balso moduliavimo menas antikinės retorikos buvo aptarinėjamas ir laikomas svarbiu), gal iškėlęs aukštyn rankas. Papročiai – tai ne tik įprastiniai kasdienybės ar švenčių poelgiai, pavyzdžiui, rytinis šeimynos tėvo sveikinimas ar laukų apėjimas per Ambarvalijų šventę. Papročiai – tai ir moralė (lot. *mores*), gyvenamos normų visuma. Ciceronas buvo įsitikinęs, kad jam ištarus žodį *mores*, senatorių sąmonėje iškilis sąvoka „protėvių dorovė“ (*mores maiorum*), romėnų gyvenimo matas ir idealas, kad jie palygins tvarkingą, griežtą senolių valstybę su dabarties padėtimi. Protėviai nebūtų leidę gyventi sąmokslininkui, o dabar padėtis kitokia. Ciceronas iš pradžių deda emociškai pasakytą, bet iš esmės vis dėlto padėtį konstatuojantį sakinį: nepaisant to, jog visi žino apie sąmokslą, vadeiva tebėra gyvas. Toliau eina vieno žodžio klausiamasis sakinyje („Gyvas?“), išreiškiantis ne tik klausimą, bet ir didžiulį pasipiktinimą. Paskui Katilinos veiksmai išvardijami didėjimo tvarka, taigi jiems apibūdinti pavartota gradacija: sąmokslininkas ateina į senatą, dalyvauja svarstant valstybės reikalus ir galų gale, žvalgydamasis į senatorius, galvoja apie jų nužudymą. Tada Cicerono balse suskamba karti ironija: „O mes, narsūs vyrai, sau atrodome pakankamai besidarbuoją valstybės labui, tik bėgdami nuo jo įniršio ir iečių.“ Paskui oratorius surūstėja, naują mintį jis pradeda žodžiu „mirtis“, taip akcentuodamas savo nuomonę dėl sąmokslininko elgesio įvertinimo. Dabar oratoriui būtina parodyti, kad sumanymas užmušti sąmokslininką nėra naujovė, kad tokių atvejų būta, kitaip tariant, reikia pasitelkti protėvių laikų pavyzdžių. Retorikos teorija laikė pavyzdžius (*exempla*) būtinu oratoriaus kalbos elementu ir daug dėmesio skyrė jų parinkimui. Iš literatūros ir istorijos paimti pavyzdžiai padėdavo pagrįsti teiginius, įrodyti jų teisingumą. Pirmas Cicerono pasirinktas pavyzdys primena septyniasdešimties metų senumo įvykius. Tiberijus Grakchas (162–133 m. pr. Kr.), pasiryžęs įvykdyti žemės reformą, daug nuveikė, bet nespėjo visko atlikti per liaudies tribūno pareigoms eiti skirtą laiką. Nors įstatymai draudė, jis siekė antros tų pareigų kadencijos. Buvo užmuštas šiuo ir kitais Grakcho veiksmais pasipiktinusio vyriausiojo žynio Publijaus Scipiono Nazikos sutelkto būrio (Plut. *Tib. Gr.* 19). Matome, kad Ciceronas, išdėstydamas šį pavyzdį, naudojami ir paralelizmu (senovės laikai – dabartis), ir antiteze (Scipionas buvo privatus asmuo – mes, valstybės vyrai konsulai; Grakchas tik bandė truputį pakeisti tvarką – Katilina ketina nusiaubti visą pasaulį). Kitas pavyzdys, kaip nurodo pats oratorius, yra senesnis: Gajus Semlijus nužudė ketinusį sugriauti demokratinę santvarką ir pasiskelbti vienvaldžiu Spurijų Melijų apie 439 m. pr. Kr. Abu pavyzdžiai apibendrinami sakiniu su žodžio „būta“ sudvejinimu (epidzeuksiu). Ciceronas juo tarsi ragina senatorius nenusileisti protėviams, pabrėždamas jų principingumą, ryžtingus siekius apsaugoti valstybę. Romėnų įstatymai draudė išplakti, kankinti, be

⁶ Lot.: *O tempora, o mores!*

teismo nužudyti Romos pilietį. Tačiau oratorius pabrėžia, kad piliečius, rengiančius valstybei pražūtį, senoliai baudė dar smarkiau nei priešus. Po to vėl grįžtama į senato posėdį. Paminėdamas senato nutarimą, Ciceronas primena visiems žinomus dalykus: prieš aštuoniolika dienų jis jau buvo sušaukęs senato posėdį, kuriame pranešė apie padėtį ir prašė Katiliną pasiaiškinti, bet šis to padaryti nesiteikė ir įžūliai pareiškęs, kad jis galėtų būti stipriojo valstybės kūno, dabar turinčio silpną galvą, tvirta galva, demonstratyviai išėjo iš posėdžio. Tada sunerimę senatoriai paskelbė nepaprastą padėtį ir suteikė konsulams ypatingus įgaliojimus. Tačiau sąmokslininkams suimti trūko įkalčių. Dabar jų irgi trūksta (sąmokslininkų laiškus pavyks sučiupti tik beveik po mėnesio), todėl šios Cicerono kalbos tikslas yra išsklaidyti sąmokslininkus, įbauginti Katiliną, priversti jį išvykti iš Romos, parodyti senatoriams padėties pavojingumą. Sakydamas, kad trūksta konsulų, Ciceronas nori pasakyti, kad trūksta jo paties ir kito konsulo ryžto įsakyti mirties bausmę sąmokslininkams. Taip jis išreiškia ir tam tikrą bejėgiškumą, kad negali susidoroti su sąmokslininkais, kaip senoliai, nes reikia paisyti teisės normų ir, antra vertus, išsako pagarbą toms normoms.

Matome, kad pirmosios Cicerono Katilinarijos pirmojo skyriaus svarbiausios retorinės priemonės daro tekstą įspūdingai emociingą ir įtikinamą. Minėjome, kad Ciceronas kalbėjo nepasiruošęs iš anksto, tačiau retorikos menas taip buvo įsigėręs į jo kraują, kad jis automatiškai dėliojo ir periodus, ir retorikos figūras. Prisiliesdami prie šio oratoriaus kūrybos, prisiliečiame prie pasaulio literatūros pradžių pradžios, nes Ciceronas buvo svarbiausias ir iškalbos, ir rašymo mokytojas. Iš pradžių iš jo mokėsi romėnų istorikai ir oratoriai, o iš šių – visi Europos rašytojai. Pažvelkime į mūsų Simono Daukanto tekstą: „Nieksai negal aprašyti kantrybės, su kokia tenai grūmės vieni ar antri, atskiesti nuo apygardų, be peno suspausti vienuose mūruose, ant kurių noris jau liepsnos vilnimis voliojos, vylčios totorių it sniegas dribo, o taranai it perkūnijos mūrus eizėjo, vienok nieksai tarp lietuvių nenusigando, kurie, stovėdami mažne jau ant raudonų mūrų, liepsnomis aptekę ir dūmais apguobti, laidė drąsiai nuo aukštų bokštų rūstų giltinę ant savo neprietelių, grūsdami kŭlverstiniais jų šimtais žemyn.“⁷ Skaitant šį puikų periodą ir gėrintis jo gradacijomis, paralelizmais ir kitomis retorikos figūromis, žavintis, kaip auga emocinė įtampa protasio koluose, kaip ji išsiveržia kulminacijos sakinyje „vienok nieksai tarp lietuvių nenusigando“, kaip nerimastį dėl lietuvių likimo pamažu nuramina apodosis ir ilgų žodžių klauzulė, sąmonės užkaboriuose būtinai švysteli ir Cicerono vardas.

Dalia Dilytė, *Skaitome romėnus*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 189–299.

⁷ Simonas Daukantas, *Istorija žemaitiška*, parengė Birutė Vanagienė t. 1, Vilnius: Vaga. 1995, p. 452.